

NĚKTERÉ PROBLÉMY KULTURNÍCH ROZDÍLŮ VENKOVA

I. MICHALCOVÁ

MORFOLOGICKÝ POJEM KULTURY

Kultura není a ani nemůže být celistvý a jednolitý útvar; rozpadá se na dílčí subkultury, je tedy určitým způsobem strukturována. Vycházím při jejím rozboru z morfoloického pojetí, protože vysvětlit venkovskou kulturu, její zvláštnosti a z toho vyplývající i její úkoly ani jinak nelze.

Nechci však tvrdit, že základní úkoly kulturního rozvoje venkova jsou úplně odlišné než např. v jiném ekologickém útvaru, ale jde o to, že některé úkoly vystupují více do popředí, stávají se aktuálnějšími, jiné naopak méně a přitom musíme často volit jiné formy pro rozvíjení kultury lidí zde žijících.

Podle mého názoru hlavní strukturovanost kultury vidím v členění:

- a) podle ekologického útvaru, tzn. městská a venkovská kultura;
- b) podle příslušnosti k sociální skupině — kulturní potřeby a zájmy jsou rozdílné např. u inteligence nebo mladých či starých lidí atd.;
- c) podle dosahu a působnosti kulturních institucí a prostředků — jiné kulturní hodnoty budou přenášet a předávat lidem celostátní instituce, např. televize a jiné místní kulturní instituce.

Tím není pochopitelně celá strukturovanost kultury vyčerpána, vyjdeme-li z historického pojetí kultury, budeme muset hledat ještě další její členění. Jde však o takové hledisko, které v současné době nám pomůže a bude také klíčem k dalšímu rozvoji a odstranění rozdílů, především na venkově.

FAKTORY PŮSOBÍCÍ NA ZVLÁŠTNOSTI A ROZDÍLY VENKOVSKÉ KULTURY

Vzniká otázka, existují-li nějaké zvláštnosti kultury venkova.

V současné době se vyskytují tato specifika:

1. Na venkově žijí všechny sociální skupiny, jejichž potřeby, zájmy jsou odlišné a přitom na sebe navzájem působí. Jednotlivé subkultury se velmi silně prolínají, dá se říci, že daleko silněji než ve městě, kde kromě toho není téměř zastoupena sociální skupina družstevních rolníků. Vyjdeme-li z faktu, že ve větších venkovských obcích nad 2000 obyvatel žije již většina nezemědělského obyvatelstva, můžeme dojít k závěru, že jejich kulturní nivó působí na zemědělské obyvatelstvo, které se mu přizpůsobuje. Tento fakt, jakkoliv je pozitivní, nese s sebou i celou řadu negativních rysů. Jednotlivé sociální skupiny, ať již z jakýchkoliv důvodů více zaostálé, přejímají kulturu vyspělejších sociálních skupin a často ji nemohou ani zažít, vstřebat, či transformovat pro svoje podmínky; pouze se jí přizpůsobují více vnějškově a formálně. Tomu napomáhá i úzké a silné spojení města a vesnice.

2. V současném charakteru a úrovni zemědělství. Na jedné straně jak kulturní možnosti, tak i potřeby a zájmy lidí pracujících v zemědělství ovlivňuje a bude ovlivňovat zvláštní charakter zemědělské výroby, který je dán tím, že zemědělská výroba je ve své podstatě biologickým procesem. To se projevuje v nepravidelném cyklu a sezónnosti zemědělské práce, která neumožňuje pochopitelně rovnoměrný

a harmonický vývoj a ve volném čase uspokojování kulturních potřeb a zájmů lidí zde pracujících.

Dále působí v zemědělském prostředí na kulturní vývoj lidí stav a úroveň zemědělské výroby a výrobních sil. Charakter zemědělské výroby se změnil — z individuálního na kolektivní. To bezesporu působí příznivě na změnu vztahů lidí mezi sebou. Na druhé straně je ve svém celku úroveň zemědělské výroby nižší než v průmyslu. Pracovní prostředí, kultura práce je nízká; dává tedy velmi malé podněty ke kulturnímu rozvoji zemědělství.

Nejvýrazněji se projevilo zanedbávání péče o člověka v zemědělství, na úrovni vlastních pracovních prostorů zemědělského závodu, na sociální a hygienické péči, ale i na kvalitě povrchů vozovek a pracovních nádvoří a na pěstěném rostlinném krytu na volných plochách v okolí závodů. Pracovní prostředí v zemědělství zaostává jak výrobní technologií a mechanizací, tak i v péči o hygienu a kulturu práce a pracovního prostředí, jak ve všech provozech rostlinné výroby, ovlivňované počasím, tak v objektech živočišné výroby. Na tomto úseku pracuje jedna třetina stálých zaměstnanců a zatím se více dbalo na příznivé podmínky pro živočišnou výrobu samu než na podmínky pro člověka v ní pracujícího. K tomu je zapotřebí ještě vzít v úvahu, že převažuje stále namáhavá ruční dřina — 70 % lidí v zemědělství pracuje ručně. Pouze 11 % pracovníků pracuje v řídicí práci a zbytek se stroji. Když k tomu připočteme věkové a kvalifikační složení pracovníků a 53 % žen, které v zemědělství pracují a přitom se plně starají o rodinu a domácnost, uvědomíme si, že tato skutečnost deformuje nejen kulturní zájmy, ale i potřeby zemědělského obyvatelstva.

Kulturní zájmy jsou pak nutně orientovány jiným směrem, především tam, kde získávají lidé nejvíce podnětů z vnějšku. Tento problém se projevuje i u jiných sociálních skupin nejen na venkově, ale i ve městě, působí tu však mnohdy jiné faktory.

Velmi důležitým faktorem, který ovlivňoval a ještě jeho důsledky ovlivňují, především negativně, kulturní úroveň zemědělců, bylo postavení zemědělství v národním hospodářství, jeho nerovnoprávnost s ostatními sektory. Tato skutečnost se projevuje, ve svých důsledcích, v nižší úrovni výrobních sil, hlavně ve věkové struktuře, v nižší kvalifikaci, ve vyšším procentu žen, které v zemědělství pracují a působí jako retardační vlivy, jak na další předpoklady kulturního rozvoje, tak i na konkrétní kulturní potřeby a zájmy.

Konečně na vytváření nových kulturních hodnot a norem lidí nepříznivě působily některé nesprávné zásahy na vesnici v období kolektivizace, které znamenaly často násilné rozbití starých hodnot, a ztěžovaly vytváření nových.

Všechny tyto jevy ve své komplexnosti znamenají nižší kulturní úroveň zemědělských pracovníků a rozvoj takových zájmů, které často neodrážejí potřeby lidí, ale naopak únik od skutečnosti, tedy od jejich nutných objektivních potřeb. Pochopitelně tento fakt znásobují nedostatečné podněty vnějšího, málo kulturního, zemědělského prostředí.

3. V ekologických zvláštěnostech venkova, v jeho prostorovém uspořádání a působení prostředí na pořadí kulturních hodnot a norem společenského života.

Nelze podceňovat prostředí, ve kterém člověk žije při vytváření jeho kulturních postojů a hodnot. Tuto skutečnost jsme zatím ještě nedocenili. Lidé žijí v jiném ekologickém útvaru, který působí na jejich vnímání. Jiné uspořádání venkovského sídliště zůstává a zůstane trvalým faktorem; lidé mají mezi sebou těsnější kontakty, které jsou dané menší rozlohou, více se znají, působí tu daleko více sousedské a příbuzenské svazky. Veřejné mínění ovlivňuje podstatně více vztahy lidí mezi sebou a způsob jejich života.

Na druhé straně jejich vztah k přírodě, jejich smyslové vnímání je daleko intenzivnější než je tomu ve městě. Člověk na venkově není tedy „ztraceným a bezjmeným“ jedincem, ale cítí se být daleko více členem vesnického společenství. I když nelze tuto skutečnost přeceňovat, protože je neustále více narušována vnějšími vlivy, přece ji nelze podcenit. Naopak musíme s ní počítat a hlavně ji využít, i když zatím zůstává otázkou, které z těchto hodnot jsou důležitější, v jakém pořadí a jak je lidem přiblížit. Zůstává faktem, že to se u nás nebralo dost důrazně v úvahu a naopak uměle se narušovalo některými nesprávnými zásahy jak z hlediska urbanistického uspořádání, tak i narušování sousedských a mezilidských vztahů.

4. Na zvláštnost venkovské kultury má však vliv i historický vývoj venkova, který se do určité míry odráží až do současné doby.

Kulturní podmínky na venkově se historicky rozvíjely odlišně a to jak v kultuře, tak i ve zdrojích a inspiraci v kulturních potřebách a zájmech.

Venkovské budovy sloužily nejen k obývání, ale zároveň k hospodářským účelům, k zemědělské výrobě. Proto jejich celková výstavba se na jedné straně podřizovala těmto úkolům, na druhé straně byla závislá na celkové kulturní úrovni tehdejší společnosti. Nízká bytová úroveň spojená s výrobním a pracovním prostředím neumožňovala rolníkovi dobrou pohodu a prostředí pro kulturní rozvoj.

Výrobním účelům byly podřízeny i vztahy lidí mezi sebou. Rodina tvořila uzavřenou výrobní jednotku, na ní byl zemědělec citově vázán. Tento fakt vyplýval na jedné straně z nutnosti uživit vlastní rodinu, na druhé straně z toho, že společenské postavení a prestiž rolníka byla vázána na to, jak dovedl hospodařit, čili rozmnožit a rozvíjet svůj majetek. Má tedy své kořeny v celém historickém vývoji. Nelze říci, že tato skutečnost působila jenom negativně (např. egoismus), měla často i některé pozitivní rysy (např. péče o děti, pracovitost atd.).

Vcelku ale zdroje kulturních potřeb a zájmů uvnitř uzavřeného kolektivu byly malé. Rovněž i příležitosti ke kulturnímu vyžití byly minimální. Kulturní vybavenost venkova se zdaleka nemohla vyrovnat městu. Jediným kulturním zařízením byla většinou hospoda s jedním větším sálem nebo tělocvična. Kino bylo řídkou výjimkou. Proto byli vesničtí lidé odkázáni na to, co si sami pro uspokojení svých kulturních a společenských zájmů vytvořili.

V této izolovanosti venkovského člověka od kulturních středisek a možností, najdeme vysvětlení, proč se v takové míře rozvíjela lidová umělecká tvořivost a proč se stala vesnice v minulosti centrem a strážcem národních kulturních hodnot. Ty byly zase naopak v nedávné minulosti často násilně a rychle rozbíjeny, ačkoliv vědomí lidí tomu neodpovídalo. Přitom část těchto hodnot měla bezesporu dobrou úroveň a měla co říci i současnosti.

Bude důležité si uvědomit, že celková úroveň venkovského způsobu života formovala i zájmy v kulturní sféře. Byly do určité míry jednostranné a více či méně sloužily k rozptýlení po těžké a namáhavé práci. Naopak zase tyto kulturní podmínky ovlivňovaly zpětně kulturní standard obyvatel. Bylo by ale zjednodušením říci, že kulturní úroveň byla všude nižší. Víme ze zkušenosti, že právě na venkově žili lidé s širokým kulturním rozhledem a zájmem, že často zase reakcí na toto prostředí byla velká kulturní aktivita některých jejich členů, což potvrzuje i dnešní výzkum Hacha*). V souhrnu však kultura venkovského obyvatelstva byla nižší.

*) Změny v kulturní struktuře se zřetelem k venkovskému prostředí. Vědecký výzkumný úkol X-0-10, rukopis.

Tuto skutečnost, z níž někdy jsou vyvozovány nesprávné závěry, si uvědomovali rurální sociologové za I. republiky. Jedním z nich je Matula (1926), který říká:

„Hmotné podmínky života vesnického jsou odlišné od hmotných podmínek života ve městech. Nejsou zde tak soustředěny ani zde tak rychle neplynou jako ve větších městech. A ta odlišnost, rozrůzněnost vesnice a města po stránce hmotné je také obdobná rozlišnosti duševního života obyvatel měst a vesničanů.

Vesničani žije v tuhém podruží přírody, hmoty. Jeho duševní, tvůrčí síly, rozum, vůle, práce, jsou v poměru k přírodě činitelem podružným. Duševno vesničanova je proto méně rozvinuto než duševno obyvatel města...

Praktické zřetělení jsou rozhodující v hmotné organizaci vesnice. Stavba budov vesnických je namnoze primitivní, obydlí je ochranou proti zimě, dešti, jeho rozloha a architektura není motivována ani zřeteli zdravotními, ani krasocitnými, ani mravními. Jsou-li kde výjimky, jsou napodobeninou města, nevyrostly z krasocitného a tvořivého pudu vesničanova

Hmotné předpoklady osvěty na vesnici byly zvláště před válkou nepříznivější než ve městě. Nejen nesoustředěnost vesnické společenské skupiny byla příčinou toho zjevu, nejen nedostatek komunikace, také ne jednotvárnost lidského seskupení vesnického obyvatelstva. Nepříznivé existenční poměry lidu vesnického, zadluženost a nedostatek pracovních sil byly velkou překážkou osvětového pokroku na vesnici. Za těchto poměrů byli vesničani pudem sebezáchovy nutkáni, napínati své síly fyzické více než síly duchové.“

Mnohé se však na současné vesnici změnilo, mnohé ještě přžívá a existuje, např. dnešní spojení města a venkova, rozvoj kulturních středisek na vesnici, ale na druhé straně nižší kultura práce atd.

SOUČASNÉ ROZDÍLY MĚSTSKÉ A VENKOVSKÉ KULTURNÍ ÚROVNĚ

Nejde však o to ukázat jen rozdíly ve venkovské kultuře, ale uvědomit si, které jsou základní, jak se mění a jaké závěry vytyčit pro další směry rozvoje kultury na venkově. Určit, které z nich v současnosti se ukazují jako nejdůležitější, a které tedy determinují nejvíce kulturní potřeby a zájmy.

Vycházíme-li ze skutečného stavu, především ze změn v našem zemědělství, těžko budeme uvažovat o zvláštnostech venkovské kultury jako celku. Dochází i tady k značné diferenciaci. Zemědělec není univerzálním pracovníkem bez zvláštní kvalifikace. Naopak v zemědělství dochází ke specializaci v pracovních profesích, k dělbě práce, přicházejí sem lidé s vysokou kvalifikací. Je pochopitelné, že jejich kulturní potřeby a zájmy jsou různorodé. Rozdíly, vyplývající z tohoto členění daleko více převažují a stávají se základními. Nejde tedy o jednotitou masu zemědělců. Vznikají a člení se jednotlivé subkultury podle kvalifikace a dělby práce, i když ve svém celku v současnosti, vzhledem k nepříznivé sociální struktuře v zemědělství, existují i tady rozdíly. Avšak s rozvojem výrobních sil v zemědělství, dojde postupně k vyrovnání.

Rozdíly, vzniklé z biologického charakteru výroby, však zůstanou. Přesto se už dnes celá řada kulturních zvláštností stírá a v některých ukazatelích nejsou dokonce podstatnější rozdíly.

I. Bytový standard venkovských a městských obydlí v ČSSR. — Living standard in dwelling units in towns and villages of the Czechoslovak Socialist Republic

Bydliště	Vybavení bytů v %				
	obytná plocha na 2 osoby v m ²	elektrina	vodovod	kanalizace	ústřední topení
Města	13,7	94,9	69,6	40,0	41,0
Venkovské obce	10,6	78,4	27,7	2,2	0,3

Výzkum Státního úřadu kontroly a statistiky z r. 1964—1965

II. Vybavenost domácností družstevních rolníků v ČSSR některými předměty dlouhodobé spotřeby. — Equipment rate of the households of cooperative farmers in Czechoslovakia with certain objects of long-term consumption

Vybavenost domácností	1964	1965
	z 1818	z 1783
Plynové sporáky	187	187
Plynové chladničky	24	18
Elektrické sporáky	378	399
Elektrické chladničky	526	629
Pračky	1477	1502
Vysavače prachu	498	532
Rozhlasové přijímače	1738	1703
Televizory	1021	1104
Osobní automobily	235	264
Klavír	38	48

Výzkum Státního úřadu kontroly a statistiky z r. 1964–1965.

Začíná se také měnit, v souvislosti s oddělením zemědělské výroby od rodiny, funkce vesnického domu. Hospodářské budovy se adaptují na obytné, dochází k oddělení bytu od hospodářství. V mnoha případech se staví nové obytné budovy, které se přizpůsobují objektivně vznikajícím novým nárokům. Přes tyto velké změny nemůže se ve svém celku kulturní úroveň změnit naráz, např. bytový fond zůstává stále značně zastaralý. Většina domů je starších než ve městě a pochopitelně nemohou být po všech stránkách ani tak moderně vybaveny (tab. I).

Z celkové statistiky je zřejmé, že jakoliv se změnily bytové podmínky na venkově, existuje přesto značná difference mezi městem a venkovem. Neznamená to přejímat městský standard ve všech jeho aspektech, pokud však se týká bytové a komunální vybavenosti, znamenal by pro vesnici bezesporu pokrok a ulehčení dřiny. Změnit tuto situaci v současné době při zastaralém bytovém fondu je obtížné a složité. S pozůstatky historického vývoje se tedy setkáváme ještě dnes. Jejich odstranění nebude jednoduché a snadné. Dobrá je také vybavenost domácností družstevních rolníků moderními technickými spotřebiči.

Vcelku se dá říci, že u družstevních rolníků není ve svém celku vybavenost nižší než u nezemědělských domácností (tab. II). Rozdíl je pouze např. ve vybavenosti plynovými spotřebiči, což vyplývá objektivně z toho, že ve venkovských

III. Výdaje na zábavu na hlavu člena domácnosti podle sociálních skupin (1967). — Expenditures for entertainment per head of the household, according to social groups (1967)

Kraj	Dělníci	Družstevní rolníci	Zaměstnanci
Praha	17,21	—	14,14
Středočeský	18,22	26,48	19,51
Jihočeský	12,97	20,20	12,35
Západočeský	14,75	33,90	16,20
Severočeský	19,96	23,81	14,74
Východočeský	18,09	20,69	14,63
Jihomoravský	15,40	28,01	13,43
Severomoravský	11,49	27,51	11,56

Juřík, Kosina: Statistický obraz rozvoje kultury v českých a slovenských krajích za léta 1961 až 1967. Rukopis VÚK. Tyto údaje jsou vybrány a přetříděny z údajů Federálního statistického úřadu.

IV. Výdaje na vzdělání v Kčs na hlavu člena domácnosti podle sociálních skupin (1967). — Expenditures for education (in Czechoslovak crowns) per head of the household, according to social groups (1967)

Kraj	Dělníci	Družstevní rolníci	Zaměstnanci
Praha	36,96	—	68,42
Středočeský	21,60	25,36	43,80
Jihočeský	24,23	20,09	37,17
Západočeský	15,25	16,81	34,82
Severočeský	20,10	34,88	47,74
Východočeský	23,79	28,12	35,94
Jihomoravský	27,77	26,79	39,23
Severomoravský	23,09	19,71	49,23

Juřík, Kosina: Statistický obraz rozvoje kultury v českých a slovenských krajích za léta 1961–1967. Rukopis VÚK.

obcích je velmi zřídka zaveden plyn, dále některými předměty, které slouží k aktivnímu kulturnímu využití (např. klavír) a vcelku velmi málo je elektrických vysavačů, což pravděpodobně vyplývá z méně prašného prostředí a tradice. Vysavače si totiž kupují převážně jen mladá manželství.

Přes všechny nedostatky je z uvedeného přehledu vidět, že se pronikavě změnil kulturní a životní styl venkovských zemědělských domácností. Životní úroveň zemědělců stoupla; ve srovnání s jinými sociálními skupinami, rozdíly nejsou již tak podstatné a veliké jako v minulosti.

Přesto, že v minulosti bylo v našich podmínkách poměrně těsné spojení města s venkovem, v současnosti to podpořila celá řada dalších faktorů. Odliv pracovních sil ze zemědělství a jejich přechod do průmyslu (63 % lidí z venkova dojíždí za prací do města), zesílení komunikační sítě, zájezdy za kulturou do města, kinofikace obcí atd. Venkov přestává být uzavřeným zemědělským prostředím.

Lidé na venkově rozptýlili kontakty mimo obec, mimo rodinu. Stále více vnějších faktorů ovlivňuje myšlení venkovských lidí. Tato skutečnost přispívá mimo jiné i k tomu, že se mění názory vesnických lidí na kulturní a životní standard a to jak i kladně slova smyslu, tak pochopitelně i záporně. Lidé často přejímají to, co není vhodné pro jejich ekologický útvar, co neodpovídá podmínkám jejich života a odhazují to, co se v minulosti osvědčilo a sloužilo jim. S novými hodnotami, při tak rychlé změně, neumějí ani dobře zacházet (a nikdo je to buď ani neučil, nebo

V. Celkové výdaje v Kčs za rok na hlavu člena domácnosti na kulturní zařízení a potřeby podle sociálních skupin (1967). — Total expenditures (in Czechoslovak crowns) per head of the household for cultural equipment and requirements, according to social groups (1967)

Kraj	Dělníci	Družstevní rolníci	Zaměstnanci
Praha	317,97	—	421,16
Středočeský	302,27	219,02	316,55
Jihočeský	259,88	235,14	350,34
Západočeský	275,69	249,09	382,07
Severočeský	313,78	276,01	374,72
Východočeský	281,83	249,48	392,62
Jihomoravský	264,53	264,15	333,94
Severomoravský	299,93	275,09	454,46

Do údajů na kulturní potřeby a zařízení se počítá nákup rozhlasových přijímačů, televizorů, reprodukčních přístrojů, fotografických aparátů, kinoaparátů, knih, hudebnin, časopisů a ostatního uměleckého zboží.

VI. Výdaje na kulturní služby na hlavu člena domácnosti v Kčs podle sociálních skupin (1967). — Expenditures for cultural services (in Czechoslovak crowns) per head of the household, according to social groups (1967)

Kraj	Dělníci	Družstevní rolníci	Zaměstnanci
Praha	113,42	—	134,04
Středočeský	87,97	68,13	104,87
Jihočeský	60,09	45,23	83,88
Západočeský	71,25	61,11	86,11
Severočeský	78,90	85,67	102,34
Východočeský	80,73	66,93	85,15
Jihomoravský	72,60	75,22	93,72
Severomoravský	67,59	74,11	95,30

nedovedl volit vhodné formy výuky). Základním požadavkem na kulturní vyžití se stává pasivní zábava „nechat se bavit a být baven“, což jasně vyplývá z údajů jednotlivých sociálních skupin v tab. III. Do zábavy jsou započítány vstupenky do cirkusu, varieté a taneční zábavy, do parku kultury a oddechu, na výstavy, přednášky, poplatky za vyúčtování honitby, rybářské lístky apod., půjčovné na knihy v knihovnách.

Na druhé straně zase mají družstevní rolníci vyšší zájem o vzdělání než dělníci (tab. IV).

V ostatních aktivitách převažuje nižší zájem družstevních rolníků, i když pravděpodobně příčina mimo jiné bude i v nižších příjmech zemědělců. Výdaje v oblastech s dobrými výrobními podmínkami jsou toho důkazem. Tato příčina však v současnosti, kdy dochází v podstatě k vyrovnání příjmů mizí, ale rozdíly přesto existují.

Tab. III až VIII jsou převzaty z práce Juřík, Kosina: Statistický obraz rozvoje kultury v českých a slovenských krajích za leta 1961—1967. (Rukopis VÚK.)

Příčiny této nevyváženosti (tab. V—VIII) jsou pravděpodobně v nedostatku kulturních příležitostí na vesnici a v namáhavosti zemědělské práce a pochopitelně v deformované sociální struktuře. Proto také daleko více času věnují zemědělci sledování rozhlasu a televize.

Vcelku se dá konstatovat, že zájem o kulturu v důsledku některých objektivních i subjektivních vlivů, není především kvalitativně na žádoucí úrovni. V některých aspektech je horší než u sociální skupiny dělníků, v některých případech ale zase lepší. Rozdíl mezi sociálními skupinami existuje, ale není tak výrazný; vyplývá především z charakteru výroby. Daleko větší rozdíly vznikají ze vzdělanostní úrovně, neboť v zemědělství pracuje méně odborníků než v průmyslu. Ukázali jsme rozdíly u manuálně pracujících zemědělců a dělnické třídy. Větší rozdíly však existují mezi manuálními a intelektuálními pracovníky vždy ve prospěch inteligence, což platí i u družstevníků (tab. V—VIII).

Dále lze konstatovat, že převažuje zájem o kulturní hodnoty lehčího druhu nebo pasivního charakteru. Přitom porovnáme-li jednotlivé aktivity u sociálních skupin dělníků a rolníků, zjistíme, že není podstatných rozdílů, naopak někde jsou vyšší u družstevních rolníků.

ÚLOHA TELEVIZE V KULTURNÍM ŽIVOTĚ VENKOVA

Na venkově na charakter kulturního vyžití mají vliv hromadné sdělovací prostředky, zvláště rozvoj televize. Protože tam nejsou takové kulturní příležitosti, je jejich význam a vliv zvláště znatelný.

Působení televize má rozporný vliv. Na jedné straně hromadné sdělovací prostředky prolomily kulturní izolovanost venkova, na druhé straně umožnily venkovskému obyvatelstvu to, že si nemusí kulturu organizovat a vytvářet. Hromadné sdělovací prostředky, zvláště televize a kino (které je dnes prakticky v každé obci), jsou jedním z důvodů, proč klesl zájem o lidovou uměleckou tvořivost. Ještě v r. 1964 bylo 26 117 kroužků LUT s 491 777 členy. V r. 1966 klesl počet kroužků na 20 546 s 331 800 členy. (Přitom jejich počet klesl ještě daleko rychleji od poloviny 50. let.)

Rozvoj televize zasáhl u nás venkov v době, kdy nebyly ukončeny základní sociální změny — tedy v období, kdy po všech stránkách nebyly ještě upevněny nové vztahy lidí. Je pochopitelné, že televize na navázání nových společenských kontaktů neměla žádný vliv, spíše naopak, umožnila lidem, aby žili v určité izolaci. Na druhé straně televize sama, ani jiné hromadné sdělovací prostředky se nepodí-

VII. Výdaje na knihy, hudebniny, časopisy v KČS na hlavu člena domácnosti podle sociálních skupin (1967). — Expenditures for books, music and periodicals (in Czechoslovak crowns) per head of the household, according to social groups (1967)

Kraj	Dělníci	Družstevní rolníci	Zaměstnanci
Praha	124,68	—	172,34
Středočeský	118,25	83,53	147,39
Jihočeský	99,82	79,92	142,59
Západočeský	110,12	75,08	147,78
Severočeský	115,94	111,83	166,10
Východočeský	109,06	80,67	151,22
Jihomoravský	101,15	81,56	120,01
Severomoravský	98,58	89,55	159,85

VIII. Výdaje na divadlo, kino a koncerty v KČS na hlavu člena domácnosti podle sociálních skupin (1967). — Expenditures for theatre, cinema and concerts (in Czechoslovak crowns) per head of the household, according to social groups (1967)

Kraj	Dělníci	Druž- stevní rolníci	Zaměst- nanci
Praha	73,95	—	97,09
Středočeský	45,98	27,90	62,41
Jihočeský	33,32	16,07	50,90
Západočeský	41,12	19,91	35,54
Severočeský	43,54	40,06	65,39
Východočeský	46,49	37,12	53,09
Jihomoravský	39,70	29,96	57,78
Severomoravský	43,84	37,55	62,94

lejí bezprostředně na vytváření společenských vztahů, napomáhají pouze nepřímo, korigují některé názory a vztahy, které člověk získává již v rodině. V tomto smyslu televize do určité míry pomohla rozbíjet tradiční vazby a vztahy v rodině, a to jak staré, konzervativní, tak ale i ty dobré, pozitivní, např. soudržnost atd. Jakkoliv však působila televize na desintegraci vesnického společenství, tak na druhé straně napomohla k silnější a rychlejší integraci a sjednocování potřeb a zájmů všeho obyvatelstva v naší společnosti jak ve městě, tak i na venkově tím, že je seznamovala se všemi kulturními hodnotami a informovala je o všech závažných událostech našeho vývoje.

Celý tento proces přispívá k tomu, že nové kulturní normy a hodnoty se vytvářejí tiživěji a pozvolněji. Ve městě nabývá tento problém úplně jiných rozměrů. Kontakty lidí byly vždy slabší a vlivem hromadných sdělovacích prostředků se ještě zmenšily. V tomto smyslu je jejich působení na jedné straně citelnější, na druhé straně lidé na tento styl života byli zvyklejší a je pro ně příznivější.

Tento vývoj je však objektivní, nelze ho zabrzdit či zastavit. Spíše naopak je třeba hledat cesty, jak omezit působení negativních jevů v oblasti kultury, jak je usměrnit. Tím si můžeme i do určité míry vysvětlit podobné zájmy u většiny sociálních skupin.

Televize, jako masová kultura vůbec, působí na kulturní zájmy lidí ve smyslu uniformity a standardizace kulturních hodnot.

Celostátní kulturní instituce, zvláště hromadné sdělovací prostředky, však vždycky budou zájmy více sjednocovat než diferencovat. Mohou však zlepšovat kvalitu, zvyšovat úroveň práce tak, aby lidé měli možnost seznámit se s nejlepšími kulturními hodnotami a byli pohotově a správně informováni o dění v naší společnosti. Místní kulturní instituce musejí ve své činnosti vycházet z konkrétních potřeb a zájmů. Zároveň se mohou významnou měrou podílet na vytváření lepších vztahů mezi lidmi.

Důležité však je nejen jaký bude jejich obsah činnosti, ale jaká bude kvalita místních kulturních pracovníků a jaké bude jejich materiální vybavení. Zatím však místní kulturní pracovníci znají ve velmi malé míře kulturní potřeby a zájmy občanů a ani jejich úroveň neodpovídá nárokům na tuto práci. Proto také, i když materiální zajištění by často nebylo nejhorší, je rozptylováno na okrajové kulturní akce. Není proto ani divu, že lidé raději sedí u televizorů a konzumují, tj. upřednostňují tzv. pasivní zábavu. I tady totiž vycházíme mylně z předpokladu, že sledování televize je pasivní zábava. Tento pohled je podle mého názoru zjednodušený. Kulturní aktivita nezávisí přece na tom, zda lidé „aktivně tvoří“ nebo „sledují“, ale zda si dovedou kulturní pořad vybrat a má-li nějakou funkci při jejich vnímání a zkulturnění. To však zatím vždycky nemůžeme říci. Lidé v převážné většině zapínají televizor a bez výběru sledují každý pořad. Vztah aktivity a pasivity je tedy značně rozporný a složitý.

V závěru lze konstatovat tyto skutečnosti:

1. Kulturní úroveň venkova se kvalitativně po všech stránkách změnila.
2. Dezintegrace kultury v období kulturní revoluce znamenala rychlejší a větší rozrušení všech hodnotových představ rolníků a často jim byly i mocensky vnucovány jiné hodnoty, které nebyly zcela adekvátní jejich představám.
3. Působením retardačních vlivů a deformací v sociální struktuře přechází ještě staré konzervativní názory a myšlení, které se střetává s novými progresivními proudy.
4. Venkovská kultura není dnes kulturou ryze zemědělskou, mísí se vlivy početného nezemědělského obyvatelstva, žijícího na venkově, dochází k uvolnění a rozrušení izolovanosti venkova a k silnému působení městských vlivů. Dokonce lze říci, že v některých aspektech dochází k vyrovnání kulturní úrovně města a venkova.
5. I na venkově dochází k stále větší diferenciaci zájmů z hlediska kvalifikace, vzdělání a věku lidí. Venkovská subkultura se rozpadá stále více podle těchto kritérií, i když zatím má ještě některé zvláštní rysy dané celkovou úrovní města a vesnice. Je tedy otázkou, zda můžeme hovořit o jednotné venkovské subkultuře. Hlavní jednotící kritérium, převaha zemědělského, i když nejednotného obyvatelstva, neexistuje. Naopak se vytvářejí nové subkultury formované na základě příslušnosti k sociální skupině, diferencované hlavně věkem, vzděláním a kvalifikací. Přesto všechny zvláštnosti subkultury na venkově nezmizely a také nezmizí. Je jich však stále méně, půjde stále více jen o některé zvláštnosti, které nevytvářejí homogenní subkulturu.

Jsou to zvláštnosti, dané především venkovským prostředím a biologickým charakterem zemědělské výroby. Naopak bude je potřeba respektovat a při řešení problémů z nich vycházet.

Literatura

- BÍČIK L., 1968, Životní prostředí a některé problémy sídelního uspořádání venkova. In: Sociologie venkova a zemědělství II. (skripta) Praha.
- BLÁHA A., 1926, Sociologie dělníka a sedláka. Praha.
- HYHLÍK F., 1963, Sociálno-psychologické problémy výchovy pracujících. Bratislava.
- , 1963, Základy pedagogiky a úvod do výchovy dospělých. Praha.
- JUŘÍK V., 1967, Člověk a kulturní práce. Praha.
- , 1968, Moderní sociální funkce místní kultury. Praha.
- , 1969, Místo a pojetí sociologie kultury. Praha.
- KARSAI K., 1966, Zájem jako jeden ze základních principů vzdělávací činnosti osvětových zařízení. Praha.
- KLOSKOVSKÁ A., 1967, Masová kultura. Praha.
- MICHALCOVÁ I., 1968, Kultura na vesnici. In: Sociologie zemědělství a venkova II. (skripta) Praha.

Některé problémy kulturních rozdílů venkova

Hlavním problémem článku je otázka, zda existují zvláštnosti kulturního rozvoje venkova: Podle mého názoru jsou:

1. v tom, že na venkově žijí všechny sociální skupiny naší společnosti;
2. v současném charakteru a úrovni zemědělství, které je dáno jejím biologickým charakterem a nižší úrovní zemědělské výroby a výrobních sil;
3. v ekologických zvláštnostech venkova, jeho prostorovým uspořádáním a působením prostředí na pořadí kulturních hodnot a norem společenského života;
4. ve zvláštnostech historického rozvoje venkova, a to jak ve sféře umělecké, tak i rodinné a výrobní.

V současné době se však ukazuje, že v některých aspektech se kulturní úroveň vyrovnává, v jiných přetrvávají staré tradice. Vcelku se projevuje stále více, v důsledku industrializace a mechanizace v zemědělství, že dochází k neustálému míšení zemědělského a nezemědělského obyvatelstva a tedy k většímu působení kulturních zájmů a potřeb podle kvalifikace a věku lidí.

Stále více se zřetelněji vytvářejí nové subkultury formované na základě příslušnosti k sociální skupině, diferencované hlavně věkem, vzděláním a kvalifikací. Tím dochází postupně k vyrovnání kulturní úrovně města a vesnice, i když některé zvláštnosti, dané především venkovským prostředím a biologickým charakterem zemědělské výroby, existují. Naopak je bude potřeba respektovat a při řešení problémů z nich vycházet.

Некоторые проблемы разного культурного уровня села

Главной проблемой статьи является вопрос, существуют ли особенности культурного развития села.

Я считаю, что они заключаются:

1. в том, что на селе живут все социальные группировки нашего общества;
2. в существующем характере и уровне сельского хозяйства, которые обусловлены биологическим аспектом и невысоким уровнем с/х производства и производительных сил;
3. в экологических особенностях села, его пространственном упорядочении и действии среды на очередность культурных ценностей и норм общественной жизни;
4. в особенностях исторического развития села как в сфере искусства, так и семьи и производства.

Однако в настоящее время обнаруживается, что в некоторых аспектах культурный уровень выравнивается, а в других преобладают старые традиции. В общем, в результате индустриализации и механизации сельского хозяйства, все чаще происходит смещение с/х населения и с несельскохозяйственным и, следовательно, усиливаются культурные интересы и потребности в зависимости от квалификации и возраста.

Все явнее создаются новые субкультуры, формирующиеся на основе принадлежности к социальной группе, различающиеся, главным образом, по возрасту, образованию и квалификации. Это ведет к постепенному выравниванию культурного уровня между городом и селом, хотя некоторые особенности, данные, прежде всего, сельской средой и биологическим характером с/х производства, остаются. Наоборот, с ними следует считаться и исходить из них при решении проблем.

Adresa autora:

Ing. Irena Michalcová, Vysoká škola zemědělská, Ústav marxismu — leninismu, Praha-Suchbát
